

Az Erzsébet-híd és a Belváros szabályozása.

A mai Erzsébet-híd — vagy, amint kezdetben nevezték, Esküteri-híd — megépítésének gondolatával a főváros törvényhatósági bizottsága Hubenay József bizottsági tag indítványára már 1885-ben kezdett foglalkozni. Ugyanis 1885 március hó 4-én és 5-én tartott ülésében 205. számú határozatával kimondotta a közgyűlés, hogy felterjesztést fog intézni a pénzügyminisztériumhoz az új Dunahíd létesítése tárgyában. Feliratában indokolásul azt hozta fel, hogy a Lánchídon a teherforgalom csökkentését csak az új Dunahíd elkészítése által lehet megvalósítani, továbbá »hogya negyedik híd létesítését a forgalom egyéb érdekei is sürgősen követelik«.

A most említett törvényhatósági indokolással a kor szemüvegén keresztül kell foglalkozni, mert csak ez úton lesz világossá a híd keletkezésének gondolata. Ez alatt pedig azt kell érteni, hogy a Duna mindkét oldalán elterülő városrészek, Buda és Pest, megfelelő forgalmi útvonalak nyitása által hozhatók szerves összeköttetésbe. Buda és Pest egységes egészé váló összefoglalása pedig csupán úgy volt megvalósítható, hogy a két városrész úthálózatai alkalmas Dunahidak által közvetlen kapcsolatba kerülnek egymással. A két úthálózati központot a pesti oldalon a régi városház környéke, a budai oldalon pedig a Várhegy és Gellérthegy között fekvő völgynek a betorkolása képezte, amely két pont a természet alkotásánál fogva egymással szemközt esett. Buda és Pest úthálózati központjait a főváros akkori térképe még szemléltetőbbé teszi, mert a pesti oldalon a főútvonalak — az akkori Váci-körút, Andrássy-út, Király-utca, Kerepesi-út, Stáció-utca, Üllői-út és Soroksári-utca — egyenesen a mai Eskü-tér felé tartanak, azonban csak a Belváros határvonaláig érnek el, miután a Dunával megfelelő forgalmi utak által nincsenek összekötve. A budai oldalon pedig — mivel itt hegyes vidékről van szó — a geográfiai helyzet magyarázza meg kellően az új útvonalak irányát; ugyanis a mai Döbrentei-térre kitorkoló völgyben húzódnék a fő forgalmi út, amelyből kiágazva vezetnének a többi utak Buda egyéb városrészei felé.

Az Esküteri-híd életrehívásának ez az elgondolás volt az alapja, de az elvetett mag csak két évtized leforgása alatt termette meg a gyümölcsét, az Erzsébet-hídat.

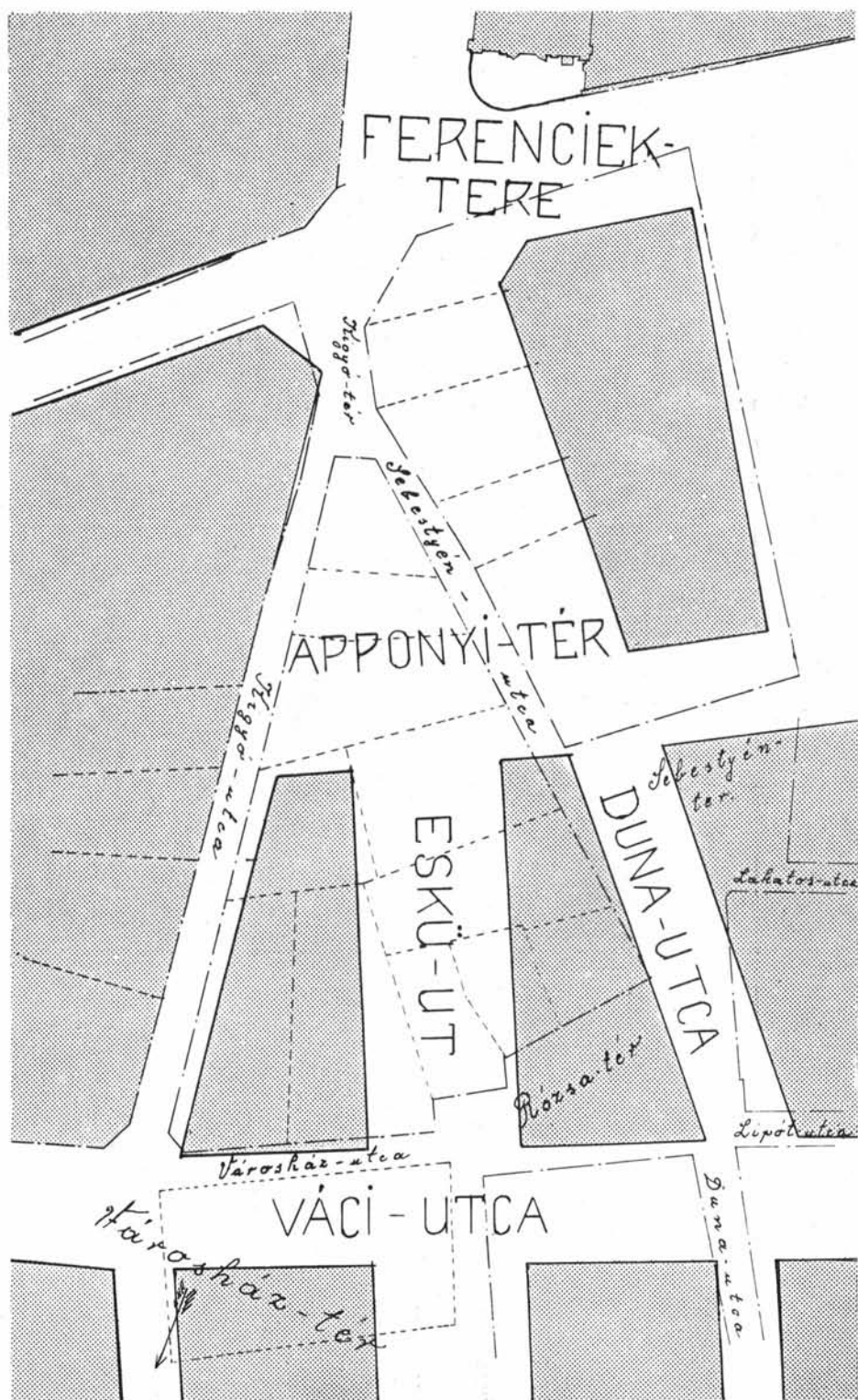
A Budát és Pestet összekötő régibb hidak közül egyik sem volt olyan szoros összefüggésben városszabályozással, nevezetesen a Belváros átalakításával, mint az Esküteri-híd. A városrendezés és a híd keletkezése annyira függvénye volt egymásnak, hogy az egyik cselekmény megindulása a másikat is eredményként hozta létre. Az események elindításához pedig

megvolt a mozgató rúgó: az egykori belvárosi Városház-, Sebestyén-, Rózsa- és Hal-terek környékének falusias külseje, aminek megváltoztatásával sokat foglalkozott akkor a főváros ügyeit szívén viselő pestvárosi polgárság. Pálóczi Antal tanár így emlékezett meg erről az 1880-as években az Országos Iparegyesületben a létesítendő új Dunahidakról tartott előadásában: «Visszatérek tárgyamra és azzal a Belváros jelenlegi elhanyagolt állapotára. Részletekbe most nem bocsátkozhatom, de gondolom eléggé kiemeltem kényszerűségét annak, hogy azon változtatni imminens köz-szükség lett és egyike a főváros további fejlődhetése legelső feltételeinek. És ezen az Eskü-téren építendő, kocsiforgalom számára is alkalmas híd az egyik, annak rendezése és szabályozása, bevonása a főváros forgalmi hálózatába a másik, egymást feltételező és kiegészítő, de egyszersmind elmaradhatatlan eszköz».

Az Esküteri-híd megépítésének, valamint a Belváros szabályozásának érdekében az első jelentős lépés az 1886. évi április 28-án tartott törvényhatósági közgyűlésben történt, ahol dr. Országh Sándor bizottsági tag az Eskü-tér és Rudas-fürdő között létesítendő negyedik Dunahíd iránt tett indítványt. A közgyűlés az indítványt tárgyalás alá vette és úgy határozott, hogy ismét felterjesztést intéz a pénzügyminiszterhez, amelyben arra fogja kérni, hogy e nagyfontosságú kérdés tanulmányozására és a megvalósítás módozatainak letárgyalására egy vegyes bizottság megalakításának az eszméjét fogadja el. Ez alkalommal azt is közölte a főváros a pénzügyminiszterrel, hogy a vegyesbizottságba a maga részéről a polgármester elnöklete alatt három tagot a pénzügyi és gazdasági bizottmányból, három tagot pedig a középítési bizottmányból fog kiküldeni. A pénzügyminiszter 1886 május hó 24-én kelt 956. P. M. számú leiratában válaszolt, amelyben értesítette a fővárost, hogy mielőtt az ajánlott vegyesbizottság megalakulna és tárgyalásait megkezdhethné, a tervezett híd kivételére vonatkozó terveket és adatokat előzetesen mutassa be a főváros a minisztériumnak. A miniszteri leirat alapján a fővárosi tanács 1886 augusztus 5-én kelt 17.493. számú határozatában utasította a mérnöki hivatalt, hogy az építendő negyedik Dunahíddal kapcsolatosan városrendezési és szabályozási tekintetektől készítsen tervezetet és költségvetést.

A szóbanforgó ügy érdekében innen kezdve öt éven keresztül nem történt semmi és úgy látszott, hogy a tárgyalások továbbvitelében hosszabb ideig szünet fog beállni. Azonban a kereskedelemügyi miniszternek 1890 május 2-án 24.514/I. számú leirata újból elindította az eseményeket, mert közölte a fővárossal, hogy 1890 május 23-ára összehívja az ajánlott vegyesbizottságot és mellékelten megküldötte az időközben benyújtott hídépítési terveket is. A vegyesbizottsági ülést azonban el kellett halasztani, mert a fővárosi mérnöki hivatal nem készült el a városszabályozási tervekkel és költségvetéssel. (Székesfővárosi Levéltár, II. 2020/85.)

Az első vegyesbizottsági ülés 1891 július 25-én volt, amelyet a kereskedelemügyi miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg hívott össze s a megkezdett tanácskozásokat augusztus 17- és szeptember 12-én is folytatták. A vegyesbizottság összetétele a belügy-, pénzügy-, földművelés- és kereskedelemügyi minisztériumok kiküldöttjeiből, a Közmunka Tanács megbízottjából s a székesfőváros képviselőiből állott. A fővárost Gerlóczy

11. A Belváros központja a szabályozás előtt és után.

Károly alpolgármester elnöklete alatt Nagy Lajos tanácsnokon kívül 6 bizottsági tag képviselte. A vegyesbizottsági ülésben először a Vámház-téri híd kérdése került szóba s csak azután tértek át az Eskütéri-híd ügyére. Az első megoldandó feladat a híd elhelyezése volt. Erre nézve a vegyesbizottság elgondolása általánosságban az volt, hogy a Dunahíd a Kötő utcától a Döbrentei-tér déli oldalára vezető vonalban szelné át a Dunát s a hídhöz mindkét oldalon újonnan nyitandó utcák vezetnének. A pesti oldalon a forgalmi útvonal a Károly-körút felé menne, mert a Kötő-utca kiszélesítésével a Zsibárus-utcán át (ma Párisi-utca) folytatódna és keresztülvágná a mai Központi Városházát s így torkolna be a Károly-körútba. Ez ellen a megoldás ellen a főváros nevében Gerlóczy Károly alpolgármester szólott és rámutatott arra, hogy a főváros közönségének a Belváros szabályozásával kapcsolatosan más terve van, mert a főforgalmi útvonalat a Hatvani-utca (Kossuth Lajos-u.) irányában kívánja megalkotni. De kifogást emelt ellene azért is, mivel a fenti tervezet nagy anyagi áldozatot követelne mind az államtól, mind a székesfővárostól. A vegyesbizottság tagjai Gerlóczy Károly álláspontját magukévá tették és a tervet elejtették.

A következő hídelhelyezési terv már részben egyezett a főváros városrendezési gondolatával, mert e szerint a Dunahíd iránya a Duna-utca torkolatától a Rudas-fürdő előtti térre vezetett volna. E szerint a Duna-utca 22 méterre kiszélesítendő és a Curia-épületén át a Ferenciek-teréig folytatódna, ahol a Hatvani-utcába kapcsolódna bele. A kisajátítási költségek szempontjából ez látszott legolcsóbbnak. Hibája e tervnek az volt, hogy ily módon az új híd ferde szög alatt ívelte volna keresztül a Dunát, ami szépsézet szempontból súlyos kifogás alá esett. Mindennek ellenére a vegyesbizottság úgy döntött, hogy ez alapon is elkészítteti a híd- és városrendezési terveket s a költségvetést.

A harmadik elgondolást azonban teljes egészében magáévá tette a vegyesbizottság, amely úgy oldotta meg az elhelyezés kérdését, hogy az új Dunahíd az Eskü-téren levő belvárosi plébánia-épülettől a Rudas-fürdő előtti tér irányában kötné össze Budát és Pestet, a forgalmi főútvonal pedig a plébánia épületén, valamint a mögötte levő házakon át, továbbá a Rózsa-téren és a Kígyó-utca s a Sebestyén-utca által bezárt telektömbön keresztül (ma Apponyi-tér) csatlakozna a Hatvani-utcahoz, amely legalább 13-öltre lenne kiszélesítendő. A vegyesbizottság a híd elhelyezésének ezt a módozatát fogadta el, mert »az a főváros közforgalmi és közlekedési érdekeinek teljesen megfelel és a megállapított szabályozási tervezetekkel leginkább összeegyeztethető«. (2020/85.—II. Vegyesbizottsági jegyzőkönyv.)

Ebben az ülésben foglalkozott a vegyesbizottság az Eskütéri-híd feljáróinak megépítésével is. Eszerint az egyik hídfeljáró a belvárosi templom déli homlokzatával párhuzamosan 13 méternyi távolságban lenne elhelyezendő, a déli feljáró kérdését pedig a forgalom szempontjából úgy oldotta meg a bizottság, hogy a volt Duna-utca területének egy részét be kell építeni és helyette a feljáró déli oldala mellett 15 méter szélességben a Rózsa-tér sarkától (ma Váci-utca és Duna-utca sarok) egy új utcát kell kihasítani a Dunáig, a Dunaparton való közlekedés biztosítása pedig áthidalással nyerjen megoldást mindkét oldalon.

Végül a vegyesbizottság a pénzügyi kérdésekkel is foglalkozott, mert az időközben kiküldött albizottságok jelentései alapján az elfogadásra ajánlott Esküteri-híd építési, továbbá kisajátítási összes költségeit 5,139.456 forintban állapította meg. Ebben az összegben már bennfoglaltatott a városrendezéssel összefüggő 35 belvárosi ház kisajátítási költsége is. Ezután a vegyesbizottság ülését bezárta, a jegyzőkönyv hitelesített példányaikat pedig bemutatta a felsőbb hatóságoknak.

A vegyesbizottság ülésében a most ismertetett hídépítési és városrendezési elgondolásokon kívül még több terv is napvilágot látott. Igen ügyesen oldotta meg az egyik tervező például a belvárosi templommal kapcsolatosan a híd elhelyezését. Szerinte a Hatvani-utca tengelye, mint főforgalmi útvonal meghosszabbítandó a templom tengelyéig egyenes irányban, a híd tengelye pedig ugyancsak egyenes folytatása lenne a templomtengelynek. A közlekedési megoldást pedig úgy képzelte el a tervező, hogy a meghosszabbított Hatvani-utca a templomnál két részre oszlanék és árkádszerű feljáróval kerülné meg a templomot. Ez a terv még a kegyesrendiek telkének kisajátítását is szükségessé tette volna. A tervhez csatolt költségvetés tanúsága szerint a hídépítési és városrendezési összes költségek 11 és fél millió forintot tettek ki, amelyből hasznos kisajátítások címén 4 millió megtérült volna.

A következő tervezések kidolgozásánál a belvárosi templom nem jött számításba, mert semmi műtörténeti értéket sem tulajdonítottak a templomnak, egyszerűen lebontandónak gondolták. Az egyik tervező az előbb ismertetett megoldást követte, csupán a templom lebontása után vezette volna a meghosszabbított Hatvani-utcát az új hídig. A megsemmisült templom helyett pedig a Hal-térre (ma Eskü-tér déli része) képzelte el az új templom felépítését. A másik tervező csak abban tért el az előbbtől, hogy a lerombolt templom helyett az újat a kegyesrendiek telkére gondolta felépíttetni. A többi tervezés pedig annyira nélkülözötte a célszerűségi alapot, hogy azokkal céltalan lenne foglalkozni.

Az Esküteri-híd építésével és a városrendezési munkálatok végrehajtásával kapcsolatosan az eddig elmondottak csak előtanulmányok voltak. Ezek alapján kezdett azután foglalkozni 1893-ban a törvényhozás a szóbanforgó kérdésekkel. Végző eredményként megalkotta a XIV. törvénycikket, amely a fő- és székvárosban két állami Dunahíd építéséről szólt. A törvénycikk 1. §-a a költségek fedezésének alapjait jelölte meg, a 2. § pedig az építendő hidak arányában szétosztotta az összegeket azon megjegyzéssel, hogy a két híd elkészítésére előirányzott összegből fennmaradó pénz városrendezési célokra fordítandó abban az esetben, ha a főváros közönsége ugyancsak városszabályozási célokra 2 millió forintot felajánl. A törvénycikk e részében találjuk meg az új Esküteri-híd elhelyezésének és a városszabályozásnak az irányelveit is [2. § a) a fő- és székvárosi I. kerületi Rudas-fürdő előtti térről a IV. kerületi esküteri róm. kat. plébánia-épületnek vezető Dunahíd, c) nemkülönben a IV. kerületi róm. kat. plébánia-épület irányában a Rózsa-tér és Sebestyén-utcán át a Hatvani-utca torkolatáig vezető útvonal megnyitásának költségeire fordítandó]. A törvénycikk 3. §-a a Hatvani-utca szabályozását írta elő, amely szerint a Hatvani-utcának szélessége 13 ölben (24 méter

654 mm.) állapítandó meg. A 4. § a házadómentességről intézkedik, t. i. amennyiben a szabályozás folytán keletkező új telkekre 1903 augusztus hó 1-ig lakóházak épülnek, úgy 15 évig mentesek az állami házadó és községi pótdadó fizetése alól, továbbá még újabb 15 évig kedvezményben részesíthetők. Az 5.§ a hidak jövedelméből származó bevételekről intézkedett, a 6. § pedig a minisztériumot bizta meg a végrehajtással.

A kereskedelemügyi minisztérium a kapott felhatalmazás alapján 1893. évi október 19-ére újból összehívta a vegyesbizottságot, hogy a hídépítés és szabályozás kérdéseit megegyeszer tüzetes vizsgálat tárgyává tegye. A bizottság tevékenysége ebben az ülésben arra irányult, hogy a hídfő, illetőleg hídfeljárók elhelyezését és ezzel szorosan összefüggő utca-szabályozások kérdését dűlőre vigye. A tárgyalások alapgondolata az volt, hogy a belvárosi templom minden körülmények között mostani helyén meghagyandó, ezért tehát a hídfeljáró úgy készítendő, hogy az legalább 26 méternyire legyen a templomtól. Szépészeti szempontból kifogásoládnak találta ugyan a bizottság a feljáró ilyen módon való megépítését, de mégis annak fenntartása mellett foglalt állást a belvárosi templom érdekében. Megállapodott a bizottság abban is, hogy a beépítendő Duna-utca helyett új széles utca nyitandó, még pedig oly formán, hogy az új utca a Sebestyén-utca meghosszabbítását képezze, miáltal a közlekedés gyorsasága és élénksége nagyban előmozdítható lesz. A további város-szabályozások kérdését, mivel az új hídfőn túl esnek, a törvényhatóság kizárólagos jogkörébe utalta át. A jegyzőkönyveket, valamint a részletes műszaki leírásokat és számításokat a vegyesbizottság a további intézkedések foganatosítása érdekében felterjesztette a kereskedelemügyi minisztériumba.

A kereskedelemügyi minisztérium a pénzügyminisztériummal egyetértőleg az 1893. évi XIV. t.-c. szellemében és a vegyesbizottság elgondolásai szerint, a törvényben kapott felhatalmazás alapján a kivitel végrehajtásához fogott. A megvalósulásig azonban eltelt néhány esztendő, mert csak 1898-ban kezdtek a munkálatokhoz. A híd tervezését és építését Czekeliusz Aurél miniszteri tanácsos, Szántó Albert miniszteri osztálytanácsos, Nagy Virgil műszaki tanácsos építész, Beke József, Gállik István, Gruber Antal, Pischinger Gyula és Viczmándy Tamás főmérnökök végezték. Az építkezés 1903-ban nyert befejezést. A hidat ünnepélyes külsőségek között 1903 október 10-én József királyi herceg jelenlétében adták át a közforgalomnak. Elnevezését is 1903-ban kapta, mert a törvényhatóság kívánságára az uralkodó hozzájárulásával boldogult Erzsébet királynéről »Erzsébet-híd«-nak nevezték el. (Székesfővárosi Levéltár : Közgyűlési jegyzőkönyvek.)

Az 1893. évi vegyesbizottsági ülésben a főváros törvényhatósága kapta meg a jogot a hídépítéssel kapcsolatos városrendezési munkálatokra. A főváros törvényhatósága 1893 június 28-án tartott közgyűlésében 695/1893. kgy. számú határozatával megszavazta az 1893. évi XIV. törvény-cikkben említett 2 millió forintot a szabályozások keresztülvitelére. E közgyűlési határozat teljesen az idézett törvénycikk szellemében kívánta a városrendezést megvalósítani és ezért a Városház-, Sebestyén-, Rózsa- és Halterek környékének szabályozására tervpályázatot írt ki azon meghagyással, hogy figyelembeveendő az 1893. évi XIV. t.-c. erre vonatkozó része — vagyis

a Hatvani-utca meghosszabbítása az új hídig — és úgy oldandó meg a feladat, hogy ezáltal a Belváros falusias jellege nagyvárosi külsőt nyerjen. A beérkezett pályamunkák közül kivitelre egyet sem fogadott el a bírálóbizottság, csupán jutalmazásra talált méltónak 5 munkát. A tényleges városszabályozást az 1895. évi 399. kgy. sz. határozat szerint Lechner Lajos középítési igazgató, Heuffel Adolf műszaki főtanácsos és Devecis Ferenc műszaki tanácsos tervei alapján végezték el. (Közigazgatási jegyzőkönyvek.) Hogy milyen volt a városszabályozási terv, azt nem kell írásban lefektetni, mert élő bizonyíték gyanánt áll előttünk a mai Eskü-tér, Eskü-út és Apponyi-tér s ezek környéke. Helyette inkább annak leírását kíséreljük meg, ami a szabályozás folytán eltűnt és amit csak a mult emlékeként idézhetünk fel. A Városház-, Sebestyén-, Rózsa- és Hal-terek, Városház-, Sebestyén- és Plébánia-utcák a maguk jellegzetes polgári házaival együtt megsemmisültek és ezek helyén egészen új városkép keletkezett, amely semmiben sem emlékeztet a régre. Minthogy pedig Pest városa többszázéves multja éppen ezekben a ma már eltűnt kispolgári házakban, ezeken a tereken és utcákon zajlott le, nem lehet érdektelen azoknak a megismerése.

A régi Belváros legnagyobb tere a Fő-tér (Haupt-Platz) vagy Városház-tér volt, amelynek területe körülbelül 6700 négyszögmétert tett ki. A hajdani Városház-tér helymeghatározását ma már szemléltető módon nehezen állapíthatjuk meg, mert a tér természetes határvonalai a végrehajtott városszabályozással kapcsolatosan megsemmisültek. Egyedüli kiindulópontul a tér keleti oldalát képező mai Váci-utcat vehetjük lerögzítettnek és a többi oldal határait ehhez igazodva így rajzolhatjuk meg: a tér északi oldalának vonalát a Kigyó-utca betorkolásától északi irányban számítva 30 ölnyre képzelte és a tér keleti határvonalát alkotó Váci-utcára merőleges vonal képezte, amelynek hosszúsága 32—35 öl lehetett és a Kötő-utcaban (Piarista-u.) nyert folytatást. A Városház-tér nyugati oldalát pedig megkapjuk, ha a belvárosi templom hátsó falánál elmenő, a mai piarista gimnázium épületén átvágó s az északi oldalra ugyancsak merőleges vonalat meghúzzuk. A déli oldalt körülbelül a mai Eskü-út középvonala képezte. Ha a most vázolt határvonalakat lerajzoljuk egy térképre, akkor láthatjuk, hogy az egykori Városház-tér majdnem szabályos téglalakú volt. A Városház-térre torkollott be a Váci-, Lipót- (ma Váci-), Kötő- és Kigyó-utca.

A Városház-teret három oldalról kisebb magánházak határolták, csupán a tér nyugati részén állott két nevezetesebb épület: az egyik a belvárosi főplébánia templom, a másik pedig a kegyesrendiek régi kolostora és iskolája. A főplébánia templom ma is azon módon megvan, a kegyesrendiek kolostorát pedig időközben lerombolták és helyette az új rendházat építették meg. A hajdani piarista-ház multját, mint érdekes várostörténeti emléket, az alábbiakban örökíthetjük meg.

A kegyesrendiek 1717-ben telepedtek le Pesten. A városi tanács a piarista-atyák számára a török hódoltság megszűnése utáni városháza épületének egyik szárnyát engedte át, ahol 1717 november 6-án kezdték meg áldásos munkálkodásukat az ifjúság nevelése terén. Ebben az épületben azonban csak rövid ideig tartózkodtak, mert Pestvárosa 1718-ban megvásá-

rolta 4000 forintért a jezsuiták belvárosi ingatlanát és ezt a régi pestvárosi telekkönyvben 188-as számmal jelölt s ma »Görög udvar« néven ismeretes galambutcai házat a hozzátartozó kerttel együtt a piaristáknak adományozta. Rövid idő leforgása alatt a piaristák hozzávették ajándékba kapott ingatlanukhoz a szomszédos Vizay-, Taschner- és Pistori-féle házakat is, ami által egységes és nagykiterjedésű telekkomplexum birtokába jutottak. Ezt az egész telektömböt azután 1789 augusztus 29-én árverésen eladták 20.150 forintért Argiri Demeter görög kereskedőnek, aki viszont 1791 január 4-én a görög hitfelekezetnek adta át ugyancsak 20.150 forintért. A hitközség a telek dunaparti részén templomot emeltetett, az egykori piarista rezidenciát pedig egyházi hivatalok és magánlakások céljaira használta fel.

A kegyesrendiek most ismertetett ingatlanuktól azért váltak meg, mert időközben a rend céljainak megfelelően sokkal alkalmasabb ingatlant szereztek meg. Ugyanis 1755 február 7-én 43.000 forintért megvásárolták gróf Eszterházy Ferencnek a Városház-tér és Kötő-utca sarkán álló házat, amely »Glöckelsberg-palota« néven élt hosszú időn át a köztudatban és másfél évszázadon keresztül nyújtott otthont az ifjúság művelésével foglalkozó piarista-atyáknak. A Glöckelsberg-telek első tulajdonosa gróf Heissler Donát főhadbiztos volt, akitől 1697 október 16-án Glöckelsbergné született hillingeni Hufnagel Johanna Zsófia szerezte meg és rövidesen házat is építtetett rá. Miután Glöckelsbergné törvényes leszármazók nélkül halt el, vagyonát végrendeleti úton első férjének oldalági rokonára, Popovics Ferencre hagyta, azonban Pestvárosa is igényt támasztott a Glöckelsberg hagyatékra »magszakadás« címén. A törvényszék salamoni ítélettel oldotta meg a keletkezett jogvitát oly formán, hogy a ház és telek egyik fele Popovics Ferencé, a másik fele pedig Pestvárosáé lett. A közös birtoklás nem járt előnnyel egyik társtulajdonosra sem, ezért Pestváros közönsége úgy határozott, hogy a saját részét el fogja adni. Popovics Ferenc, a másik társtulajdonos 1723 május 29-én megvette a várost illető részt 2600 forintért. Ebben az időben Popovics újabb vásárlással még a Dunapart felé is kiegészítette a Glöckelsberg-teleket, amely mint egységes telektömb később, 1730-ban Bibics János bolgár kereskedő tulajdonába ment át 10.000 frt vételár ellenében. Az ingatlant Bibics János özvegyétől báró Vätter Lipót vette meg 16.000 frt-ért, akinek örököseitől azután 1752 október 25-én Eszterházy Ferenc gróf 40.000 forintért megvásárolta. Eszterházy gróftól pedig — mint fentebb említettem — 1755-ben 43.000 forintért a kegyesrendiek szereztek meg az egykori Glöckelsberg-palotát. A pestvárosi tanács az adásvételi ügyletnek nem akart hozzájárulni azon a címen, hogy ezáltal holtkézi birtokká válik az épület és így természetesen az adómentességet élvező ingatlanok száma szaporodik a város területén. Hosszas jogvita származott ebből, amire legfőképpen az adott alapot, hogy a piaristák még ekkor tényleges birtokában voltak a város által adományozott háznak és a rend által hozzávásárolt ingatlanoknak. A szóbanforgó kérdésben a városi tanács a polgárság érdekeit védelmezte, a piaristák pedig a kedvező ingatlanszerzés előnyeit tartották szem előtt. A vitás ügyet végre is a helytartótanács intézte el, amely 1756 április 19-én kelt leiratában a piaristák házvételét jóváhagyta és a vele kapcsolatos feltételeket is rájuk nézve előnyösen állapította meg.

Az Eszterházy-palota ebben az időben Pestvárosának legszebb épülete volt, mind külső pompájával, mind termeinek díszes domborműveivel és freskóival méltán váltotta ki a szemlélők csodálatát. Jellegzetessége volt az egyemeletes háznak, hogy a mai váciutcai rész mindkét sarkán egy-egy torony ékeskedett. A piaristák a birtokbavétel után átalakították az épületet olyan módon, hogy az iskolát és a házi kápolnát az első emeleten rendezték be. A kápolnát 1761 augusztus 27-én, a kegyestanítórend alapítójának a névünnepén szentelték fel. A palota többi része pedig a rendtagoknak szolgált lakásul.

A beköltözködés után hamarosan látták a piaristák, hogy az Eszterházy-palota elégtelen iskola, kápolna és lakóhelyiségek céljaira. Ezért a rend arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rendtagok számára telküknek eskütéri oldalán kétemeletes lakóházat fog építtetni. A terv kivitele azonban akadályba ütközött, mivel a piarista-telek határa nem alkotott egyenes vonalat ezen a részen, hanem több helyen megtört a főplébánia templomot körülvevő temető miatt. A határvonalnak a kiegyenesítése egyedül csak a temető területéből volt eszközölhető, ami ellen pedig a pestvárosi polgárság erősen tiltakozott azon indoklással, hogy legnagyobb kegyeletsértés a régi sírokat megbolygatni. Az ügy az egyházi felsőbb hatóság elé került, amely 1759 október 13-án megengedte a telekszabályozást, illetve kiegészítést a temető területéből. A kegyesrendiek az engedély elnyerése után azonnal hozzákezdtek az építkezéshez és 1762 őszére már teljesen készen is állott a kétemeletes lakóház.

Az eskütéri ház elkészülése után a piaristák a kötőutcai oldalon szándékoztak építkezni, illetőleg ingatlanszerzés útján terjeszkedni. Még 1762-ben megvásárolták Lenz Kristóf kötőutcai házat 2500 forintért, majd 1770-ben a város a piaristáknak juttatta a Lenz-féle épülettel szomszédos Hager János ingatlanát is. A kötőutcai piarista telek beépítése szorosan összefügg az 1777-ben kiadott Ratio educationis alapján létesítendő nemzeti iskolák ügyével, mert Pestvárosa a kegyestanítórenddel abban állapodott meg, hogy a pesti nemzeti iskolát a piaristák kötőutcai ingatlanán fogja felépíttetni s a rend kárpótlást kap ezért a várostól. Az egyemeletesre tervezett iskola építését 1801 őszén kezdték meg és két év leforgása alatt befejezték, úgyhogy 1803 november 5-én már előadásokat is tartottak benne.

A további építkezés a terület dunaparti részén folytatódott. A kegyestanítórend 1843-ban bízta meg Kassalik Ferenc építőmestert a munkálatokkal, akinek vezetése mellett 1845-re el is készült a kétemeletes dunaparti szárny. Az utolsó építkezés 1862–63-ban történt, amikor az eskütéri oldalt a kötőutcai résszel kapcsolták egybe.

Az ily módon kiépült piarista rendház az Erzsébet-híd építésével kapcsolatosan nem maradhatott meg a helyén változatlanul, mert a városszabályozás ezt a telektömböt is érintette. A kegyesrendiek ez alkalommal újabb tervük megvalósítását látták keresztülvihetőnek, ami abban állott, hogy az egykori Eszterházy-palotát leromboltatják és helyére új rendházat emeltetnek. A telekszabályozás nehéz problémáját a főváros törvényhatósága 1911 június 14-én tartott ülésében intézte el végérvényesen, amely szerint a piaristák régi telekkomplexuma úgy módosult, hogy ennek új határ-

vonalaait a Váci-utca, Eskü-út, Kötő-utca (ma Piarista-u.) és a meghosszabbított Galamb-utca fogják alkotni. Eszerint tehát a régi Városház-tér területéből hozzácsatoltak a piarista telekhez, viszont a Duna felé eső részt a főváros kisajátította. A törvényhatóság kikötötte, hogy a piaristák szabályozott telkükön 2 éven belül az építkezési munkálatokat megkezdeni tartoznak és a Kigó-utca meghosszabbított tengelyében az új rendház alatt kocsi- és gyalogjárót hagyni kötelesek. Az épületek lebontásához 1913-ban fogtak hozzá és az új négyemeletes székház felépítése 1914 február 26-án indult meg Hülli Dezső műegyetemi tanár tervei alapján. A főváros által kisajátított területen levő piarista-ház egyik szárnyát a közelmúltban bontották le s helyén rendezett tér keletkezett Erzsébet királyné szobrával. (Dr. Friedreich: A budapesti piarista telek története.)

A piarista-épületek ismertetése után ki kell még térni Péterffy bárónak a mai Piarista-utca 10. szám alatt levő hajdani palotájára, amely egyedüli fennmaradt emléke a környéken eltűnt városrésznél. Az ingatlan első tulajdonosa Brian Mór savoyai kereskedő volt, akitől 1755-ben Péterffy János báró vásárolta meg 6500 forintért. Péterffy báró a régi házat leromboltatta és helyére Mayerhoffer András építőmesterrel 1756-ban elkészíttette a ma is álló palotát. A Péterffy-család kihaltá után végrendeleti úton Oberg Antonia bárónő kapta meg a palotát, aki 1800-ban 26.000 forintért eladta Macsenka Konstantin görög kereskedőnek. Macsenka elhalálozása után özvegye Grabovszky Athanáz kereskedőhöz ment férjhez és így ennek a családnak a birtokába ment át az ingatlan. Végül 1888-ban a mai tulajdonos Krist Ferenc szerezte meg az egyemeletes Péterffy-palotát a Grabovszky-családtól. (Réh: Henszlmann-lapok 8. sz.)

Az egykori Városház-tér teljes történeti megismeréséhez tartozik még a régi pesti városháza leírása is, amely a térnek a délkeleti sarkában állott és két évszázadon keresztül volt Pest, majd Budapest közigazgatási életének a központja.

A török hódoltság megszűnése után a budai kamara-igazgatóság megalakította a pestvárosi tanácsot, hogy az újjáéledő város közigazgatása biztosítva legyen. Ehhez elsősorban alkalmas épületről kellett gondoskodnia, ahol a városi hatóság hivatalos helyiségeit berendezhette. A nevezett célra központi fekvésénél fogva a legmegfelelőbb volt az akkori Fő-téren (később Városház-tér, ma Váci-utca egy része) levő 192-es számmal jelzett, két épületből álló ház, amelyet a város birtokába is vett, miután a török hódoltság befejezését jelentő ostrom után tulajdonosa nem jelentkezett. A házra vonatkozólag a régi pestvárosi telekkönyvben ezt a bejegyzést találhatjuk: »192. Das Rathhaus auf dem Haupt-Platz in Gesicht 5 Klafter 3 schuech, im ruckhen 17 Klafter 5 schuech, in der Leopoldt-gasse 16 Klafter 5 schuech, langt an das Pfarrgässl und hat 29 Klafter in der lenge.«

A kicsiny és kezdetleges épület rövidesen szűknek bizonyult, úgyhogy a pestvárosi tanácsnak a szomszédos 191-es és 193-as számmal jelölt ingatlanokat is meg kellett szereznie, amelyek közül a 191-es telken egyemeletes ház állott. Ezt az ingatlant a tanács 1702 április 27-én kelt adásvételi szerződés alapján 2800 forintért vette át Pleyern Jánostól; a 193. számú ingatlan megvételének idejét és módzatait adatok hiányában nem

lehetett kellően megállapítani. (Schmall Lajos: A régi pesti városház története.) A régi pestvárosi telekkönyvben a 191. és 193. számú ingatlanok bejegyzései a következők: »191. Ain eckhaus neben den Rathhaus in der Leopoldtgassen, hat in der braidte 10 Klafter 3 schuech und der lenge 14 Klafter. Märckl. Johann Friedrich Berstram. Pro nunc Hr. Johann Georg Schmiedt. Die Statt.« »193. Ain eckhaus neben den Rath Haus in dem Pfarrgässl, hat in der leng 17 Klafter und in der braidte 7 Klafter. Johannes Riedt ein Dischler. Zu dem Rathhaus gehörig.«

A megvett ingatlanokat azonban át kellett alakítani, hogy hivatalos helyiségek céljaira használhatók legyenek. Ezért a pestvárosi tanács már az első vétel után 1692 május 9-én tartott ülésében elhatározta, hogy 1000 frt kölcsönt vesz fel a 191. számú ház újjáépítésére. Az építkezés 1710-re nyert befejezést. Érdemes felemlíteni, hogy az építkezéssel kapcsolatosan tornyot is emeltek a városházára azon célból, hogy az időjelzést, valamint a keletkező tűzveszedelem megfigyelését innen végezhessek az örök. 1716 március 23-án a pestvárosi tanács elhatározta, hogy a tornyot magasabbra emelteti és a toronyra órát is csináltat. A nagy pénzhiány következtében a torony és az óra csak 1721-re készült el. 1755-ben a városházi tornyot ismét újra építtette a tanács, amely körül karzat futott, ahonnan a toronyórának kötelességük volt negyedóránként »Dicsértessék« köszönéssel éjjel és nappal az időt jelezni, minek elmulasztásáért 25 botbüntetést kaptak. Ugyanebben a toronyban volt a polgárság harangja is, amelynek megszólalása a pestvárosi tisztújítást jelentette. Idők múlásával a harang sorsáról a székesfőváros közönsége 1874 október 11-én 711. számú határozatában így intézkedett: »miután történeti emléket képezi volt Pest sz. kir. városnak és művészeti kiállítása miatt műtörténelmi régiségnek is ismertetett fel szakértők által, a főváros közgyűlése a helybeli Nemzeti Múzeumnak engedi át.«

Ujabb pótépitkezés 1767- és 1768-ban volt, amikor is az építkezés a három háznak egységes egészévé való kialakítására irányult. A pótépitkezés sem hozta meg a kívánt eredményt, mert a pestvárosi tanács állandóan kísérletezett tovább is, hogy a városháza elégtelen irodahelyiségein miképpen tudna segíteni. Hosszú évtizedek telnek el, amíg a török hódoltság korabeli, összeragasztott és feldozott szerény városházépület helyett valóra válhatott az »új« pesti városháza.

József nádor 1808-ban alakította meg a Szépítő Bizottmányt, amelynek feladata volt Pestváros szabályozása és szépítése. A Szépítő Bizottmány szabályozási programjában elsősorban ott szerepelt a Városház-tér rendezése és a városháza épületének a kérdése is. József nádornak a térre vonatkozólag az volt az elgondolása, hogy a régi városházát lebontatja, ami által maga a tér megnagyobbodnék és a Váci-utca a Városház-utca eltűnésével a Városház-téren keresztül folytatódna a Lipót-utcába. Az új városháza épületét pedig a nádor a lipótvárosi Dunaparton levő harmincadhivatal telkén szándékozott megcsináltatni. A pestvárosi polgárság azonban szívesebben vette volna, ha az új városháza a kegyesrendiek dunaparti telkén, vagy pedig a mai Egyetemi Könyvtár helyén épült volna fel. A választott polgárság különösképen kardoskodott amellett, hogy a kegyesrendiek telke használtassék fel a nevezett célra, aminek helyességét a telek

központi fekvése is bizonyította. Végleges megállapodásra nem került sor, mert a tervezetéseket félretéve Pest városa úgy határozott, hogy a régi épületek meghagyása mellett még egy emeletet fog ráépíteni. De az emelet-ráépítés sem valósult meg, mivel az 1838. évi nagyárvíz olyan súlyos károkat okozott a városháza épületében is, hogy annak újból való építését most már nem igen lehetett elodáztatni. Pest városa ezért megbízta Kasselik Ferenc építőmestert az új városháza terveinek elkészítésével azon megjegyzéssel, hogy a régi épületből a használható falakat változatlanul meg kell hagynia. Ez utóbbi kikötést a pestvárosi tanács költségkímélés szempontjából tette.

Kasselik Ferenc megcsinálta a terveket és 1842-ben jóváhagyás céljából bemutatta a Szépitő Bizottmánynak, amely ezeket a nádor hozzájárulása után 1842 július 24-én tartott ülésében jóváhagyta. Kasselik Ferenc az új városházát kétemeletesre tervezte, magasan kiemelkedő toronnyal. A munkálatokhoz azonnal hozzáfogtak, hogy mielőbb készen legyen a ház, mert a különböző helyeken lévő hivatalok szétszórtsága semmiképpen sem volt előnyére a pestvárosi közigazgatásnak. 1842 őszén már olyan állapotban volt az épület, hogy az egyes hivatalok megkezdheték a beköltözködést. Az építkezés összes költségei 86.984 váltóforint 15 krajcárt tettek ki. 1863-ban még harmadik emeletet is kellett ráépíteni, ami újabb 46.164 frt 6 kr. kiadást jelentett.

A régi városháza ebben a formájában 1900-ig állott fenn, amikor is a főváros törvényhatósági bizottsága 353/1900. kgy. számú határozatával felhatalmazta a tanácsot, hogy a régi városházát bontassa le. Erre azért volt szükség, mert az Esküteri-híd építése ezt múlhatatlanul megkövetelte. Az 1893. évi XIV. törvénycikkben körvonalazott városszabályozás értelmében az új hídhoz nyitandó, illetve meghosszabbítandó Hatvani-utca (ma Kossuth Lajos-utca) tengelye éppen a régi városháza épületén vezetett keresztül. A lebontásra nézve különben is a fővárosnak még a hídépítési tárgyalások tartama alatt kötelezettséget kellett vállalnia. A fővárosi tanács a törvényhatóság utasítását végrehajtotta és 1900 év július és augusztus hónapjaiban leromboltatta a nagy multra visszatekintő régi városházát. (Pesti levéltár: Int. a. m. 9714., Verschönerungs-Archiv: 9659., 1900. évi közgyűlési jkv.)

A Városház-tér rendezésével és a városháza lebontásával összefüggően még arra a kérdésre kell feleletet adni, hogy milyen célra rendeltetett az egykori Városház-tér területe. A tér egyrészét, valamint a régi városháza telkének kétharmadát a Váci-utca és Lipót-utca (ma Váci-utca szintén) összekötésére, tehát útterület céljára hasították ki. A tér északnyugati szögletéből egy kis darabot a váciutcai saroktelekhez csatoltak, végül a tér jelentéktelen kis részét és a városháza területéből fennmaradó egyharmadot a kegyesrendiek telkével egyesítették.

A Belváros másik megsemmisült tere a Sebestyén-tér volt. Különösebb jelentőséghez soha sem jutott kis terjedelménél fogva, mert területe csak mintegy 500 négyszögöl lehetett. Tulajdonképpen a tér keletkezését négy utca, a Sebestyén- (ma az Apponyi-tér területében van), Duna-, Lakatos- (megszűnt) és Zöldfa-utca (Veres Pálné-utca) összetorkolásából lehet megmagyarázni. A Sebestyén-tér pontos helymeghatározása ma már

nehéz, mert nincs egy olyan lerögzíthető pontja, amelyből kiindulva szemléltető módon körvonalazni tudnánk határait. Alakja háromszöghöz hasonlított és mindhárom oldalát kispolgári házak határolták. A tér hajdani területét ma a Klotild-palota, Duna- és Veress Pálné-utcák és a Térparancsnokság épületének telke foglalják magukban. Ebből is látható, hogy az aránylag kicsiny Sebestyén-tér területe négy részre szakadt szét és így rekonstruálni nem könnyű feladat. A tér közepén Szent Sebestyén szobra állott, amelynek keletkezése ismeretlen, csupán annyit tudunk, hogy 1819-ben Schmidt György pesti polgár restauráltatta. A szobor magas kőoszlop volt, rajta Szent Sebestyén alakjával, az egész építményt pedig vasrács vette körül. A Sebestyén-szobor a Klotild-palota és a Térparancsnokság között a mai Duna-utca közepén állott, amely hely egyúttal a volt Sebestyén-tér közepét is jelzi. Ez alkalommal meg kell még azt is említeni, hogy a Szépítő Bizottmány 1820-ban a Sebestyén-térre engedélyezte az új Szentháromság-szobor felállítását azon kikötéssel, hogy a téren levő Szent Sebestyén szobrával egyesítve készíttessék el (... dagegen der Vorschlag des Pesther Stadts-Magistrats diese Statue auf dem heiligen Sebastiani-Platz aufzustellen und damit die Bildsäule des heiligen Sebastians zu vereinigen hierorts genehmiget werde). A Szentháromság-szobor azonban nem épült meg s így az addigi állapot változatlanul fennmaradt. (Pesti levéltár: Rel. a. m. 4066.)

A Sebestyén-térrel szerves összefüggésben állott a Belváros eltűnt harmadik tere, a Rózsa-tér, amelynek területe még kisebb volt, mint a Sebestyén-téré. Alakja trapézhez hasonlított és ugyancsak kispolgári házakkal volt körülvéve. A Rózsa-tér keletkezése az ott lakó polgárság érdeméül tudható be. Ugyanis 1803 szeptemberében 4953. szám alatt kérvényt adtak be a pestvárosi tanácshoz az úgynevezett »Fehér rózsza«-ház környékén lakó belvárosi polgárok, nevezetesen Pichler János, Hampf József, Jappa Theodor, Pellenga Diamand és Dotsa Ambrózius s kérelmükben előadták, hogy hivatalos hirdetmény jelent meg, mely szerint a Schlamadinger-féle Fehér rózsza-házat a tulajdonos kívánságára 1803 szeptember 24-én nyilvános árverésen el fogják adni. Ez a fehér rózsáról nevezett ház pedig a későbbi Rózsa-tér közepén, teljesen szabadon állott, csupán 2 öl széles sikátorokkal elválasztva a másik oldalon levő épületektől. Az említett szomszédtulajdonosok együttes kérelme arra irányult, hogy Pest városa szerezzé meg ezt a régi és roskadozó házat s azután romboltassa le, miáltal házaik előtt szabad tér keletkeznék. Indokolásul azt hozták fel, hogy a hetenként kétszer tartandó hetivásárok alkalmával nagy torlódás van a Belvárosnak ezen a részén, mivel az egyedülálló Fehér rózsza-ház annyira szűkké teszi az utcát, hogy sokszor a kocsik sem előre, sem hátra nem képesek menni. Felemlítették még azt is, hogy ha e környéken tűzveszedelem támadna, a keskeny utcák miatt a veszély elhárítása teljesen lehetetlen volna. De nem hagyták megemlékezés nélkül a fentnevezett polgárok azt sem, hogy az ósdi épület eltávolítása *városrendezési szempontból is kívánatos, mert ezáltal a Belváros tetszesebb külsőt kapna.* A kérelmező háztulajdonosok a megvétel lebonyolítását úgy képzeltek el, hogy az érdekeltek ingatlanaik értéke arányában összeadnának bizonyos összeget, amelyet azután Pest városa kiegészítene a vételár teljes egészére. Ez alapon 1803

október 20-án a kérvényező érdekelt tulajdonosok kötelező-nyilatkozatot állítottak ki, amely szerint a következő összegeket ajánlották fel :

Pichler János	500 forintot
Hampf József	1.250 «
Pellenga Diamand	1.000 «
Theodor Jappa	1.250 «
Ambrózius Dotsa	1.000 «
összesen tehát	5.000 forintot.

Az említett háztulajdonosok beadványát Pestvárosa pártolólág terjesztette fel a kamarához, amely azonban csak 1806-ban járult hozzá a megvételhez és a leromboláshoz. Ennek oka pedig az volt, hogy a Fehér rózsza-ház tulajdonosával nem tudott a város a vételárra vonatkozólag megállapodásra jutni, mert a tulajdonos 24.000 forintot kért a házért, a város azonban csak 20.000 forintot kínált fel, mint kisajátítási összeget. Végül is a felsőbb hatósági leírat a 20.000 forintos összeget jelölte meg a tulajdonba vétel alapjául. A pestvárosi tanács rövidesen leromboltatta az épületet, a bontási anyagot értékesítette, ami által tekintélyes összeg megtérült a 20.000 forintból. (Pesti levéltár : Int. a. m. 7865.)

Az egykori Rózsza-tér helymeghatározását szemléltetően úgy tudjuk megadni, ha az Eskü-út, Váci-utca és Duna-utca által határolt Klotild-palota váciutcai oldalánál mintegy 300 négyszöglet kitevő trapézalakú teret képzelünk el, tehát ma a Klotild-palota egy része áll a hajdani Rózsza-tér helyén. A Rózsza-tér megteremtése a Belváros közlekedési és kereskedelmi életére rendkívül előnyös volt, mert a két piac-tér, a Városház- és Sebestyén-tér, ahol a város lakóinak mindennapi élelmiszer-szükségeit árúsították, a szűk sikátorok helyett a Rózsza-tér közvetítésével szerves összefüggésbe kerültek egymással. A Városház-térből nyílt közvetlenül a Rózsza-tér és folytatódott a Sebestyén-térbe, amely két utóbbi teljesen kiegészítő része volt egymásnak. A Rózsza-tér nevét a lerombolt, fehér rózsáról nevezett ház után nyerte.

A Belváros negyedik átalakított tere a Hal-tér volt. Területe valamivel nagyobb lehetett, mint az előbb ismertetett két térnek, mert határai körülbelül 600 négyszöglet zártak be. A tér keletkezésére nem lehet pontos adatot találni, mert a török hódoltság megszűnése után keletkezett régi pestvárosi térképeken már ott találjuk a Hal-teret (Fisch-Platz). Helymeghatározása a legkönnyebb, illetőleg legjobban lehet szemléltetővé tenni, mert a régi Hal-tér nagyrésze a mai Eskü-tér parkírozott déli felét alkotja. A négyszögalakú tér valamikor nem ment ki a Dunapartig, mert a Duna felőli oldalán is házak állottak. Ezt a határvonalat ma a szabályozott Dunapart eskütéri része képezi. Északi határát a régi Duna-utca, a déli oldalát a Kalap-utca (ma Irányi-utca) alkották, keleti határvonalát pedig ugyancsak házsor zárta be. Ezek természetesen a városszabályozás alkalmával mind eltűntek és helyet adtak a mai nagy palotáknak. A Hal-tér területéből csak az Eskü-tér kihasításakor csatoltak a tér déli felén levő házhelyekhez, hogy ezáltal az Eskü-tér szabályos alakot kapjon és a Molnár- s az újonnan kihasított Duna-utcák megfelelő utca-

torkolatot nyerjenek. Az egykori Hal-tér fennmaradásának alapját az 1893. évi vegyesbizottsági jegyzőkönyvben találjuk meg, ugyanis a bizottságnak az volt az elgondolása, hogy az új Duna-utca főútvonal lesz és a hídra való kijutás sokkal célszerűbb a közlekedés szempontjából, ha a hídfő előtt szabad terület marad. Hogy a teret parkírozták és nem eredeti rendeltetésének adták át, annak magyarázatát abban találjuk meg, hogy a Calvin-tér felől a közlekedés az Erzsébet-híd irányában a Belváros e részében levő régi és szűk utcák következtében nem élénkült meg. Természetesen így nincs szükség a Duna-utcára, mint forgalmi főútvonalra és csak kizárólag az Eskü-út bonyolítja le a közlekedést az Erzsébet-híd felé.

A Hal-tér ismertetése kapcsán meg kell emlékezni még a belvárosi plébánia-épületről is, amely a tér közelében a Dunaparton állott. A plébánia helyén az Erzsébet-híd pesti hídfője épült meg, ami természetes is volt, hiszen az 1893. évi XIV. t.-c. ezt jelölte ki iránypontul. A lebontott emeletes plébániát 1820-ban építették, illetőleg a régi földszintes házat ekkor alakították át. Tervezője Zitterbarth János építőmester volt. A plébánia mellett állott az iskola és a templom világi alkalmazottainak a lakása is, amelyeket szintén lebontottak.

Végül fel kell sorolni az eltűnt belvárosi utcákat is, hogy teljes legyen a kép a hajdani Belváros középpontjáról, amelynek helyén ma az Apponyi-tér, Eskü-út, Eskü-tér, Kigyó- és Duna-utcák környéke keletkezett. A Ferenciek-teréről vezetett a Sebestyén-utca a Sebestyén-térig (ma az Apponyi-tér területében van), amely teljesen megszűnt. Ugyancsak a Ferenciek-teréről indult ki a Kigyó-utca is, amelynek egyik fele ma is megvan, a másik fele az Apponyi-tér területébe került. A Városház-utcat a Váci-utca foglalta el, amely utca eredetileg mint rövid és szűk köz a pesti városháza mellett a Kigyó-utca torkolatától a mai Eskü-útig, vagyis a kegyesrendiek mai székháza előtt húzódott. A Plébánia-utca vagy Torony-utca szintén kicsiny volt és a templomtól vezetett a plébánia mögött a Hal-térre (ma az Eskü-út területében van). A régi Duna-utca területét az ottani házhelyekhez csatolták és mellette nyitottak új utcát, amit hasonlóképpen Duna-utcának neveztek el. Teljesen beépítették a Lakatos-utcat, amely a mai Apponyi-térről indult és a Veres Pálné-utcával párhuzamosan haladt. Szabályozás folytán nyerte Apponyi-téri torkolatát a Veress Pálné-utca (volt Zöldfa-utca) és Eskü-téri betorkolását a Molnár-utca. A Sebestyén- és Kigyó-utca találkozásánál — szemben a ferencrendiek templomával — kisebb tér volt, amelyet Kigyó-térnek hívtak. Ez csupán az utcák torkolatából származott és teljesen nélkülözte a tér jellegét; egyedüli érdekessége az volt, hogy a Kigyó- és Sebestyén-utcák érintkezésénél állott sarokházban volt elhelyezve a »Kigyó patika«, amelyről a teret és az utcát is elnevezték.

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy a tanulmányunk elején felsorolt indokok helyességét teljes mértékben igazolták az eredmények s különösen a közlekedési szempontok azok, amelyek mérlegelése megadja a felmentvényt a híd építését és a Belváros szabályozását intéző hatóságok számára. A mai kor szemüvegén keresztül már kifogás alá esik a megoldás, mivel a nagy műtörténeti értéket képviselő belvárosi plébániatemplomot lecsúszasztették és környékét nem a legszerencsésebben szabályozták. Ennek magyarázatát pedig abban találjuk meg, hogy maga a székes-

főváros törvényhatósága az 1900-as években nem így képzelte el véglegesen az Erzsébet-híd pesti feljárójának környékét, mert a belvárosi templom eltávolításával gondolta a városszabályozást teljesen befejezni. A főplébániatemplom ugyanis ebben az időben nem képviselt akkora műtörténeti értéket a törvényhatóság előtt, mint a jelenben. A lerombolást azonban nem hajtották végre a városrendezéssel kapcsolatosan, ami nem jelentette egyúttal azt, hogy a templom állandóan a helyén is maradhat, mert még 1908-ban a kegyesrendiekkel létrejött első telekszabályozási feltételek között is ezt találjuk: »a székesfőváros közönsége a belvárosi jelenlegi római katolikus plébániatemplomot ezen jelenlegi helyén tetszése szerinti időig fenttarthatja, minélfogva tehát a rend ezen templom területéből az ő új telkéhez eső területrészt, mely a templomhoz való közlekedés biztosítására szükséges területet is magában foglalja és az idecsatolt B. terven kihúzott vörös vonallal van jelölve, *csak a lebontás megtörténte után veheti igénybe*«. (Közigyűlési jkv. 1465/1908. e.) A székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1911-ben pedig arra az álláspontra helyezkedett, hogy a templomot épen és sértetlenül megőrzi s ezért 1908. évi határozatát hatályon kívül helyezte, ami által a hídfeljáró környéke a mai állapotában maradt fenn.

Ha a jelenben kellene ezt a feladatot elvégezni, úgy minden bizonnyal más lenne a hídtengety és más alapgondolatból indulna ki a városszabályozás. Ma valószínűen abban az irányban keresnék a megoldást, amelyet az első vegyesbizottsági ülésben elvetettek, t. i. a hídtengetynek a Petőfi-téren levő görögkeleti templom környékén való elhelyezéséből indulnának ki, ami kevesebb várostörténeti emlék megsemmisítését eredményezné s a szintemelést sem tenné szükségessé.

Dr. Rokken Ferenc.